

† IVAN VRHOVNIK

Dvakrat je bil naš skromni samotar iz Kolezije deležen nenavadno častne javne proslave: prvič, ko so vsa narodna napredna ljubljanska društva zvečer pred njegovim sedemdesetim godom, dne 23. junija 1924., priredila slavnostno serenado, da izkažejo vzornemu rodoljubu in duhovniku hvaležnost in spoštovanje za njegovo nesebično narodno in prosvetno delovanje, in drugič, ko so se mu letos v nedeljo 10. marca nepregledne množice ljubljanskega prebivalstva poklonile na njegovi zadnji poti. Vrhovnikovo nad polstoletno javno delovanje nam kaže vedno isto neizpremenjeno značilno smer: harmonično združeno ljubezen do Boga in naroda, in to tudi v dobi, ko je bojni klic mnogih njegovih stanovskih tovarišev proglašal narodnost za poganstvo. Kot vrlega duhovnika in narodnjaka ga je proslavil prijatelj S. Gregorčič v znani prigodnici meseca junija 1891. ob njegovem nastopu v trnovski župniji. Vzor so mu bili slovanska blagovestnika in apostolski škof Strossmayer. Udeležil se je v slovanskem svetem letu 1885. jugoslovanskega romanja na Velehrad in v Prago ter se prežet z „velegrajsko kugo“ vrnil v domovino. Tu se je navduševal za sveto Ciril-Methodovo dediščino — za slovansko službo božjo, o kateri je trdil v anonimni brošuri „Tisočletnica Metodova“, da bi ne bilo nikoli potujčenih toliko Slovencev, ko ne bi bilo slovansko bogoslužje zatrto. Da zajezi val potujčevanja ob naših mejah in reši mladino narodu, je še isto leto poklical v življenje obrambno šolsko družbo sv. Cirila in Metoda, ji ostal ves čas brezprimerno požrtvovalen gmotni in duševni podpornik, urednik in glavni sotrudnik vseh njenih publikacij ter ob petindvajsetletnici njen kronist. Podpiral je tudi druga naša narodnoobrambna društva, zlasti Branibor, in pomagal urejati Slovenski branik.

Zgodaj se je začel Vrhovnik udejestvovati v domači zgodovini v isti smeri kakor tovariša Koblar in Vrhovec. Za Koblarjevo Zgodovino fará ljubljanske škofije je skupno z urednikom sestavil zgodovino nakelske fare, sam pa je opisal dupljansko in goriško faro (1885); zadnje, hkratu najobsežnejše in najboljše njegovo delo te vrste pa je „Trnovska župnija“, ki jo je izdal predlanski v lastni založbi. Med obema mejnikoma, obsegajočima skoraj petdeset let, pa je dolga vrsta daljših in krajših lokalnozgodovinskih spisov, ki jih je priobčeval v Izvestjih muzejskega društva, Carnioli, Glasniku muzejskega društva za Slovenijo, Zupanovi Danici, Jutru, Življenju in svetu, Kroniki in drugod ter se po večini tičejo njegovega rojstnega mesta Ljubljane. Več njegovih sestavkov še čaka na objavo. Ko je pred tri in tridesetimi leti po naročilu Slovenske matice prirejal za tisk Vrhovčevo nedovršeno zgodovino šentpetske „rojstvene nama fare“, pač ni slutil, da bo pri dokončavanju zgodovine prav te fare omahnilo tudi njemu prej nikoli počivajoče pero.

Z enako vnemo je Vrhovnik obdeloval polje domače literarne zgodovine. Njegovi prispevki obsegajo dobo od reformacije do sedanjih dni in so raztreseni po Ljubljanskem zvonu, Slovanu, muzejskih publikacijah, Slovenskem

listu, Knjižnici družbe CM, Življenju in svetu in drugod. Mnogi izmed njih imajo prigradnji značaj, tako na primer je ob stoletnici Vodnikovih „Ljubljanskih novic“ sestavil bibliografski pregled našega časopisja, ob stoletnici rojstva prvega slovenskega povestničarja je izdal monografijo o Janezu Ciglerju; posegel je v literarno sušo 18. stoletja ter nam v Listih nabožno slovstvenih opisal Basarja, Hasla, Redeskinija, Tomaža Kempčana v slovenskih prevodih; prispeval je gradivo k življenjepisu Jan. Debevca, Ant. Linhartu, Vodnika, Zoisa, Prešerna, Luize Pesjakove, Trdine, Jurčiča, Gregorčiča, Aškerca itd., očrtal je življenje in literarno delo Luke Svetca, Toma Zupana, Frana Podkrajška, Frana Maslja-Podlimbarskega ter zaključil to svoje delovanje z monografijo o Ivanu Vrhovcu (1933), ki razodeva iskreno prijateljstvo do prežgodaj umrlega znanstvenika. — Večina Vrhovnikovih spisov bo ohranila trajno vrednost, ker sloni na zanesljivih virih. Pisal jih je v jasnem, lahkotnem slogu in čisti domači slovenščini. Njegovo mnogostransko življenjsko delo zasluži, da se oceni v daljši monografiji, za katero je v njegovi zapuščini ohranjenega dovolj zanimivega gradiva.

Vrhovnik je bil velik ljubitelj slovenske knjige, bibliofil svoje vrste. Vsak navidezno še tako neznamenit tiskan drobec se mu je zdel dovolj važen dokument časa, da ga je rešil pogube. Odtod njegova izredno obsežna zbirka brošur najrazličnejše vsebine. Med večjimi njegovimi redkostmi naj omenim cirilski rokopis nomokanona iz 14. stoletja, Dalmatinovo celotno sv. pismo in njegov prevod Pentateuha, veliko redkost prvega ljubljanskega tiskarja iz leta 1578., ki si jo je priboril na dražbi Aškerčeve zapuščine. Obsežna je njegova zbirka slovenskih nabožnih knjig od 17. do prve polovice 19. stoletja, ki mu jo je pomagal izpopolnjevati v prvi vrsti prijatelj Tomo Zupan, enako vnet nabiratelj domačih knjižnih starin. Skoraj brez vrzeli so ohranjeni celovski tiski iz Slomškove, Janežičeve in Einspielerjeve dobe ter knjige Mohorjeve družbe, publikacije ljubljanskega zgodovinskega in muzejskega društva, Slovenske matice, Slovenske šolske matice, Gabrščkove razne knjižnice, vsi naši klasiki, dobro desetletje izdanj Hrvatske matice, ruski pisatelji v prilogah Njive; poljska knjiga in nemška beletrija sta ostali skoraj brez sledov, češka pa vsebuje le skromen izbor iz osemdesetih let. Dragoceno je njegovo rokopisno, po večini še neobjavljeno gradivo za lokalno zgodovino in življenjepisne podatke, nabrano iz raznih arhivov, obsežna korespondenca s sodobniki, med njimi za tisk pripravljena Gregorčičeva. S svojim tiskanim in rokopisnim gradivom je nesebično postregel vsakemu resnemu znanstveniku, ki je iskal pri njem pomoči. Da postane vse to njegovo bogastvo, nabrano v dolgi vrsti let s toliko ljubeznijo in z nemajhnimi žrtvami, po njegovi smrti dostopno javnosti in trajno ohranjeno, je v svoji oporoki dne 15. oktobra 1931. sporočil vse knjige in spise državnim študijski knjižnici v Ljubljani. S tem velikodušnim rodoljubnim činom se je častno uvrstil med skromno število naših mecenov in si zagotovil večnotrajen spomin v hvaležnih srcih svojih rojakov. Šr.